

Fáy Miklós 2007 óta az *Artmagazin* szinte minden lapszámába ír, gyakran az *Artanzix*, a *Kiállítás* vagy a *Gutenberg-galaxis* rovatba. Azonban az *Egy kép* rovatban megjelent *Virág az ember* című 2017-es műelemzésével M. S. mester *Vizitáció* című festményéről új szint hozott a műértelmezésbe radikálisan személyes hangvételével, megmutatta, milyen messzire el lehet rugaszkodni bevett művészet-történeti olvasatoktól és szempontoktól. Bizonyította, hogy sokszor indokolt lehet az is, ha nagyon szubjektív, sajátos benyomások alapján gondolunk újra egy képet. Épp ezért kértük fel, hogy ismét az *Egy kép* rovatba írjon.

A Csontváry–Jancsó-tengely

Fáy Miklós

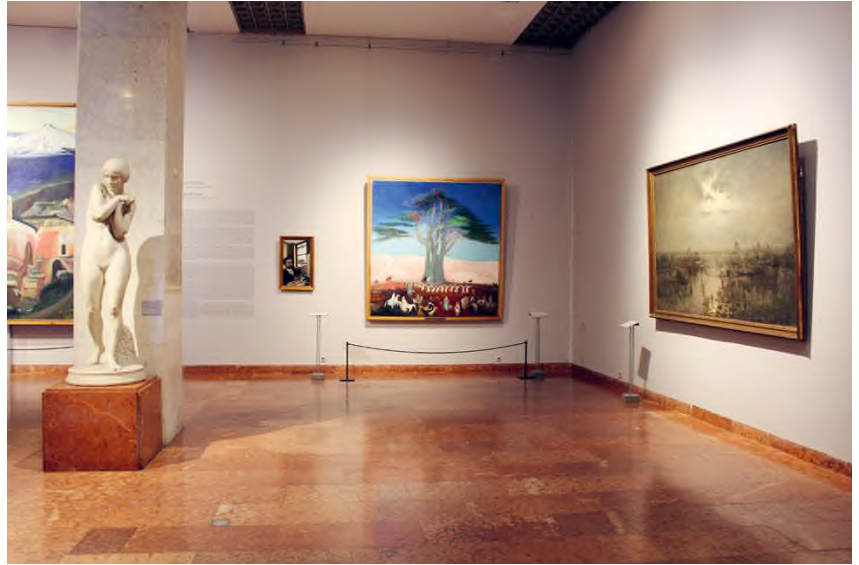
Csontváry Kosztka Tivadar:
Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban,
1907, olaj, vászon, 200 × 192 cm,
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest,
fotó: © Szépművészeti Múzeum 2022

Gyerekkoromban azt hittem, hogy az egész Csontváry-kérdés, mármint a *Zarándoklás a cédrusokhoz*-kérdés egyszerű. Elmerte a vásznat, azt hitte, hogy több helye lesz még fent. Mikor rájött, hogy nem, csinált az egészből egy ilyen összenyomott, kacsalábon álló piramist.

Aztán láttam igazi cédrust, ha nem is Libanonban, és rájöttem, hogy ja, ez tényleg ilyen furcsa fa. Nem ez volt az utolsó eset, hogy Csontváry igazolta magát. Amikor Mostarban jártam, akkor értettem meg, hogy ott tényleg olyanok a falak, szabálytalan kövek között fekete a kötőanyag. Azt festi, amit lát. Úgy, ahogy tudja.

Ez az „úgy, ahogy tudja”, ez hozza zavarba a nézőt. Így tudja? Csak így? Akkor mitől hat? Nyilván valami vásznon vagy festéken túli dologtól, nyilván meg kell fejteni, végig kell sétálni vele az úton, vagy beismerni, hogy nem nekünk van igazunk, hanem a nagyvilágnak, amely még mindig nem érti, hogy mitől zseni. Mi tettük őt zsenivé, hát akkor viseljük a következményeit.

És kezdődik a rejtvényfejtés, mi is van a képen. Cédrus. A nagy motívum. Ezeréves fa, megfestve 1907-ben. Most úgy képelem, hogy 1907 az épen nem valami ezeréves örület-időszak, a millennium már lement, Trianon még el sem kezdődött, épp semmi oka nincs annak, hogy nagyon belekapaszkodjunk ebbe a cédrus-Magyarország vízióba, de az ember nem lát bele Csontváry fejébe. És ha belelátunk, az talán jobb? Egy hallucinációtól gyötört emberre bízánk magunkat, hogy ő vezesse a népet Kánaán felé? A szellem napvilága helyett egy ezerszer messiást követünk? Hát oroszok vagyunk mi, alig várjuk, hogy eljöjjön a mi Bolond Ványkánk vagy Raszputyinunk, és irányt mutasson? Nekem örültségnek tűnik, képnézői dilettantizmusnak, ha valaki arról beszél, hogy szenvedő Krisztus-arc van a fák között, és hogy a kép alján a szembevágó férfi nem azért ül

Enteriőrkép a Magyar Nemzeti Galéria *Modern idők. Magyar művészet a millennium és a második világháború között* című kiállításán, fotó: © Artmagazin

malacon, mert Csontváry képtelen volt rendes rövidülést festeni, hanem mert az így jelent valamit. Mit? Aki malacon ül, azt elviszi az ördög? Meg hát milyen malac ez a hosszú füleivel? Próbáljuk meg kicsiben. Nem kell az egész nemzetet cédrussá változtatni, csak Csontváryt magát. Ez mégsem ördögtől való ötlet, nem ez az egyetlen cédrus, nem is a legfontosabb, talán tényleg úgy érezte magát, mint valami társtalan fa, áll a világba veteten, tépi a szél, süti a nap, töri a vihar, de áll, él, terem.

Jó, ez jó lehet. Ha így nézzük, akkor a *Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban* talán indokolatlanul többes számú, ez a több törzs csak egyetlen fa, és amit látunk, az vágyálom. Nem is vágyálom, csak prófécia, eljöttök még hozzám, lányok és fiúk, szakállasok és szakálltalanok, áhítattal néztek vagy körbetáncoltok, és erőt merítetek az én nagy állhatatos magányomból. Ami azt illeti, most épp ezt csinálom. Ülök a cédrus előtt, és bosszankodom, hogy egy kicsit mégis félre van téve a Galériában és nem ég az egyik lámpa fölötte, így a kép jobb oldala sötétben

marad. Most próféta vagy festő? Ha próféta, ne legyen a sarokban, ha festő, ne legyen Mednyánszky mellett, mert az jobb festő. Ha mindkettő? Ha egyik sem?

Messziről ez olyan egyértelmű kép. A kék, a rózsaszín, a zöld, a szürke. Függőleges és vízszintes. A mozdulatlan körüli mozgás, mintha a táncosnők sora voltaképpen egyetlen táncosnő volna, pillanatfelvételek sorozata. Mit kell ezen még érteni? És hogyan?

A *Zarándoklásról* Daniel Olbrychski története jut mindig az eszembe. A lengyel színész pont Magyarországon járt, és elfogyott a pénze, de megtudta, hogy Jancsó épp forgatja az *Égi báránnyt*. Nem kaphatna valami szerepet benne? Dehogynem. Lovagolni tudsz? Tudok. Hát akkor ülj fel erre a lóra. És mit csináljak? Hegedülj. Jó, de a ló el fog szaladni. Dehogy fog, majd körbetáncol egy csapat meztelen lány. Az emberek meg azóta török a fejüket, hogy mit is jelenthet ez a szimbólum.